

مت و اترز

ایران باستان

تاریخ کوتاه

شاهنشاهی هخامنشی

۵۵۰ تا ۳۳۰ پیش از میلاد

ترجمه

شاهین آریامنش

به نام خداوند جان آفرین

ایران باستان
تاریخ کوتاه شاهنشاهی هخامنشی
۵۵۰ تا ۳۳۰ پیش از میلاد

نوشته

دکتر متئو واترز

دانشگاه اوکلر ویسکانسین

ترجمه

دکتر شاهین آریامنش

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۱۳۹۹

سرشناسه	۱۹۶۷-م. واترز، متیو ویلیام، (Matthew William), 1967
عنوان و نام پدیدآور	ایران باستان: تاریخ کوتاه شاهنشاهی هخامنشی ۵۵۰ تا ۳۳۰ پیش از میلاد/ نوشته متیو واترز؛ ترجمه شاهین آریامنش.
مشخصات نشر	تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	۳۳۸ ص: ۲۱/۵×۱۲/۵ س.م
شابک	978-600-8977-42-1
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	عنوان اصلی: Ancient Persia: A Concise History of the Achaemenid Empire, 550-330 BCE, 2014
یادداشت	کتابنامه
موضوع	ایران -- تاریخ -- هخامنشیان. ۵۵۰ - ۳۳۰ ق.م
موضوع	Iran -- History -- Achaemenians, 558 - 330 B. C.
موضوع	مسله هخامنشیان -- ۵۲۱ - ۴۴۵ ق.م
موضوع	Achaemenid dynasty -- 559 B. C.-330 B. C.
شاسه افزوده	آریامنش، شاهین، ۱۳۶۳، - مترجم
شاسه افزوده	پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
شاسه افزوده	Research Institute of Cultural Heritage & Tourism
ردیفی کتابخانه	DSR۲۱۹
ردیفی دیوبی	۰۱۲/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۷۵۲۷۱۶۱

ایران باستان، تاریخ کوتاه شاهنشاهی هخامنشی ۵۵۰ تا ۳۳۰ پیش از میلاد

نوشته متیو واترز

ترجمه شاهین آریامنش

چاپ و صحافی: مهرگان

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ یکم: ۱۳۹۹

قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۹۷۷-۴۲-۱

عکس روی جلد: نقش برجسته شاهنشاه خشایارشا، تخت جمشید، فارس، حدود ۴۸۰-۴۶۰ پ.م، دوره هخامنشی

| ارتفاع ۲۷۰ سانتی متر | پهنا: ۶۳۰ سانتی متر | شماره اثر: ۱ عکاس: نیما فکورزاده و ندا نهرانی | موزه ملی ایران

ناشر: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان امام خمینی، ابتدای خیابان سی تیر، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

تلفن: ۰۲۱-۶۶۷۳۶۴۵۲-۶۰ دورنگار: ۰۲۱-۶۶۷۳۶۷۸۸

نارنما: www.richt.ir رایانامه: cep@richt.ir

فروشگاه الکترونیکی کتاب: www.richtbook.ir

فهرست

.....	سخن ناشر	۹
.....	مقدمه مترجم	۱۱
.....	کتیبه‌های همایونی هخامنشی و جستارهای کلاسیک	۱۷
.....	۱ درآمد: ردیابی شاهنشاهی	۲۳
.....	۲ پیشاهنگان هخامنشیان: نیمه نخست هزاره یکم پیش از میلاد	۴۱
.....	۳ خیزش ایران: شاهنشاهی نوین	۶۱
.....	۴ از کورش تا داریوش یکم: شاهنشاهی در گذار	۸۵
.....	۵ داریوش، شاه بزرگ	۱۱۳
.....	۶ نیروی برد شاهنشاهی	۱۳۹
.....	۷ خشایارشا، گسترنده قلمرو	۱۶۷
.....	۸ کالبدشناسی شاهنشاهی	۱۹۵
.....	۹ گسترش شاهنشاهی: از مرگ خشایارشا تا داریوش دوم	۲۲۳
.....	۱۰ حفظ شاهنشاهی: اردشیر دوم و اردشیر سوم	۲۵۵
.....	۱۱ تاریخ روشن هخامنشیان	۲۸۵
.....	۱۲ پایان	۳۱۳
.....	پیوست الف، جدول زمانی	۳۱۷
.....	پیوست ب، گاه‌شناسی پادشاهان هخامنشی	۳۱۹
.....	پیوست ج، درخت‌واره دودمان همایونی هخامنشی	۳۲۰
.....	پیوست د، برای مطالعه بیشتر	۳۲۱
.....	نمایه	۳۲۵

فهرست تصویرها

- تصویر ۱. ۱ آرامگاه داریوش یکم در نقش رستم ۱۵
- تصویر ۲. ۱ نقش برجسته ایلامی کول فره ایذه ۴۵
- تصویر ۳. ۱ طراحی خطی مقابله شده *PFS 93 از بایگانی باروی تخت جمشید ۶۴
- تصویر ۳. ۲ استوانه کورش، بابل ۷۳
- تصویر ۳. ۳ آجرنوشته کورش، نیایشگاه نانا-سین، اور ۸۳
- تصویر ۴. ۱ تندیس اوجاهورسنت، ساییس مصر ۹۳
- تصویر ۴. ۱ نقش برجسته و کتیبه داریوش در بیستون ۹۷
- تصویر ۴. ۳ طرح نقش برجسته بیستون ۹۷
- تصویر ۵. ۱ سنگ افراشته نارام سین شاه اکد ۱۱۴
- تصویر ۵. ۲ تندیس داریوش، شوش ۱۲۳
- تصویر ۶. ۱ دشنه (آکیناکس) بر کنار سلاح بر شاه در نقش برجسته خزانه (و تصویر ۷-۱) تخت جمشید ۱۴۰
- تصویر ۶. ۲ فهرست دهبوها در کتیبه‌های همایونی ۱۴۶
- تصویر ۶. ۳ داریک زرین ایرانی ۱۵۰
- تصویر ۶. ۴ طراحی خطی تطبیق شده *PFS 9 از بایگانی باروی تخت جمشید ۱۵۷
- تصویر ۶. ۵ طراحی خطی تطبیق شده *PFS 16 از بایگانی باروی تخت جمشید ۱۵۸
- تصویر ۶. ۶ نقش کمانداران در کاخ داریوش در شوش ۱۶۲
- تصویر ۷. ۱ نقش برجسته خزانه تخت جمشید ۱۶۹
- تصویر ۸. ۱ الف-ج نگهبان بالدار، پاسارگاد، تصویر ۸ الف و ب از دیوید استروناخ و تصویر ۸ ج از رابرت کرپرت ۲۰۰

- تصویر ۸. ۲ آرامگاه کورش در پاسارگاد ۲۰۱
- تصویر ۸. ۳ نقشه تخت جمشید ۲۰۳
- تصویر ۸. ۴ داریوش به عنوان قهرمان همایونی، تخت جمشید، کاخ داریوش ۲۰۵
- تصویر ۸. ۵ آپادانا، پلکان شمالی، تخت جمشید ۲۰۶
- تصویر ۸. ۶ دسته سکاها، آپادانا، پلکان شرقی، تخت جمشید ۲۰۷
- تصویر ۸. ۷ آرامگاه داریوش یکم، نقش رستم ۲۰۸
- تصویر ۸. ۸ ستونی در کاخ P پاسارگاد با نوشته CMA بر فراز آن ۲۱۱
- تصویر ۸. ۹ تصویر نزدیک CMA، نوشته‌ای به فارسی باستان، ایلامی و آکادی ۲۱۲
- تصویر ۱۰. ۱ پادشاه به آناهیتا که بر شیری ایستاده است، نزدیک می‌شود. مهر استوانه‌ای مربوط به سده چهارم ۲۶۶
- تصویر ۱۱. ۱ موزاییک رومی مربوط به اسکندر و داریوش سوم، پمپئی، سده ۱ میلادی. ۲۹۸

فهرست نقشه‌ها

- نقشه ۱-۱. شاهنشاهی هخامنشی همراه با راه‌های اصلی ۱۳
- نقشه ۱-۲. آشور و همسایگانش ۶۰
- نقشه ۱-۴. نبردهای اصلی یادشده در کتیبه بیستون ۱۱۱
- نقشه ۱-۵. لشکرکشی ایران به اژه در زمان پادشاهی داریوش یکم و خشایارشا ۱۳۷
- نقشه ۱-۸. غرب ایران و میان‌رودان همراه با پایتخت‌های ایران ۲۲۲
- نقشه ۱-۱۱. راه اسکندر در شاهنشاهی ایران ۳۱۰

سخن ناشر

فرهنگ ایرانی، فرهنگی مانا و پایدار است و سبب این ماندگاری، سه ویژگی انعطاف‌پذیری، تعامل فرهنگی و در نهایت هویت ملی است که علیرغم تنوع و تکرار موجود در جامعه امروزی به انسجام ملی کمک نموده است. شناخت فرهنگ گسترده این سرزمین کهنسال، تنها راه شناخت هویت ملی است و آن نیز عزت ملی را به همراه می‌آورد. عزت ملی از گسیختگی فرهنگی ممانعت نموده و سرانجام انسجام و قدرت ملی را فراهم می‌سازد.

در ارتباط با موارد مذکور فعالیت هر پژوهشکده پژوهشگاه میراث فرهنگی بر بخشی از فرهنگ گسترده ایرانی حسب تکلیف تعیین شده بر آن، متمرکز است. عظمت این گستردگی فرهنگ و تمدن به گونه‌ای است که برای شناخت دقیق آن باید در فرهنگ کشورهای مستقل کنونی منطقه نیز تأمل نمود.

با نگرشی سریع بر اهداف تشکیل پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری و در راستای تحقق آن و فراهم ساختن بستری مناسب برای ارتقای کیفی فعالیت‌های پژوهشی مرتبط و قدرت بخشیدن و پررنگ ساختن حلقه‌های فرهنگی فراموش شده و احیای هنرهای از یاد رفته این مرز و بوم و همچنین در راستای انجام ششمین وظیفه برشمرده برای پژوهشگاه، گام مصمم این است که گزیده تحقیقات به عمل آمده در هر یک از پژوهشکده‌ها به‌ویژه آثاری که حاصل همکاری مشترک پژوهشگاه و مؤسسات تحقیقاتی و آموزشی هم‌طراز بین‌المللی است، به صورت ممکن به نشر درآید که ماحصل

آن طریقه‌ای است برای کاربردی کردن دانش به منظور رفع نیاز جامعه و تحقق اهداف برنامه راهبردی پژوهشگاه در راستای سند چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران. از سوی دیگر اذعان می‌نماییم پژوهش عامل و مبنای پیشرفت و توسعه مستمر و پایدار در جامعه امروزی و به بیان ساده اصل حاکم بر جوامع قرن بیست و یکم است؛ لذا برای ایجاد برآیند حاصل از نتایج و تحلیل یافته‌های مرتبط با آن، تدوین و انتشار یافته‌ها و دانش مرتبط با آن و مستندات مربوطه می‌تواند عامل مؤثری برای شناخت وضعیت حاضر و ابزاری برای بهینه ساختن برنامه‌های دست انجام و نیز راهنمایی برای نسل آینده در راستای شناسایی و معرفی و هویت‌بخشی ایران باشد.

به علت گستردگی حوزه فرهنگ و تعدد عوامل تأثیرگذار بر آن حرکت در جهت معرفی و شناسایی فرهنگ ملی و میراث مرتبط با آن می‌تواند اولین گام باشد. لذا پژوهشگاه بر آن است با همکاری پژوهشگران و اساتید این رسالت را به انجام رساند و امید دارد با حرکت در این مسیر دست همیاری و همراهی شما را در دست گرفته تا بتواند گام مؤثری در این راستا بردارد.

پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

مقدمه مترجم

شاهنشاهی هخامنشی، در زمان پادشاهی داریوش یکم از رودخانه سند تا جنوب شرقی اروپا و از لبه غربی هیمالیا تا شمال شرقی آفریقا گسترده‌گی داشت. تاریخ ایران به‌ویژه دوره هخامنشی و نیز دوره ایلامی از دوره‌های مورد علاقه متن‌واترز استاد تاریخ باستان در دانشگاه اوکلر ویسکانسین است چنانکه در سال ۲۰۰۰ کتاب بررسی تاریخ ایلام نو^۱ و سپس تر کتاب ایران باستان، تاریخ کوتاه شاهنشاهی هخامنشی و نیز مقاله‌های گوناگونی درباره تاریخ ایران باستان نگاشته است.

متن‌واترز در این کتاب، به دوره هخامنشی، این دوره ارزنده از تاریخ ایران می‌پردازد. این کتاب با بهره‌گیری از جستارهای یونانی و شواهد باستان‌شناختی، تلاش می‌کند تا از چشم‌انداز ایرانیان نیز به این دوره بشکوه تاریخ ایران بنگرد.

واترز از درآمدن ایرانیان به ایران امروزی آغاز می‌کند و سپس به هخامنشیان و ارتباطات آنان با تیره‌های گوناگون همچون مادان و آراتویان و آشوریان و ... می‌پردازد و در ادامه کشمکش‌های ایرانیان با یونانیان را واکاوی می‌کند و سرانجام به سرنگونی و فروپاشی این شاهنشاهی می‌پردازد که چگونه از خود رد پایی ارزنده بر تاریخ خاورمیانه و نیز یونان و اروپا به‌جا گذاشته است.

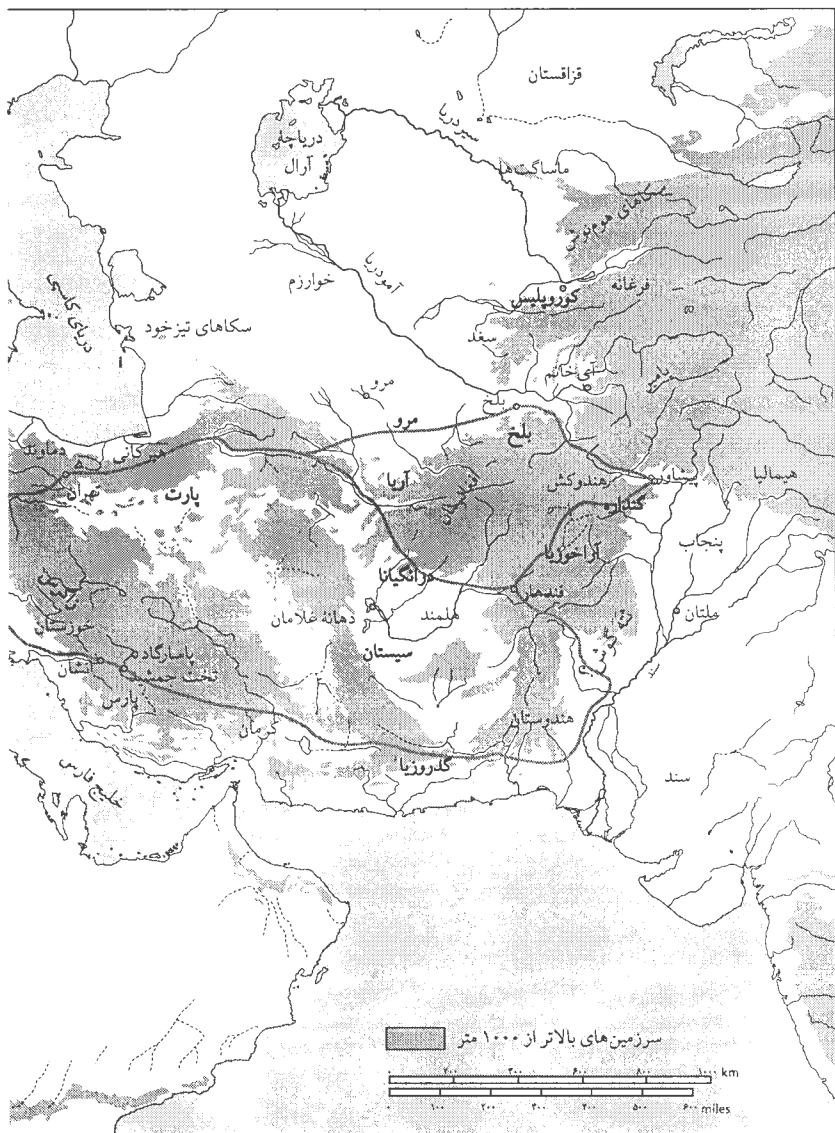
^۱ A Survey of Neo-Elamite History

با توجه به مطالب ارزنده‌ای که در این کتاب آمده است، مترجم در نامه‌نگاری با آقای واترز اجازه ترجمه آن را به زبان فارسی دریافت کرد و ترجمه آن را در بهمن‌ماه ۱۳۹۸ به پایان رساند که پس از آن به بوته نشر سپرده شد.

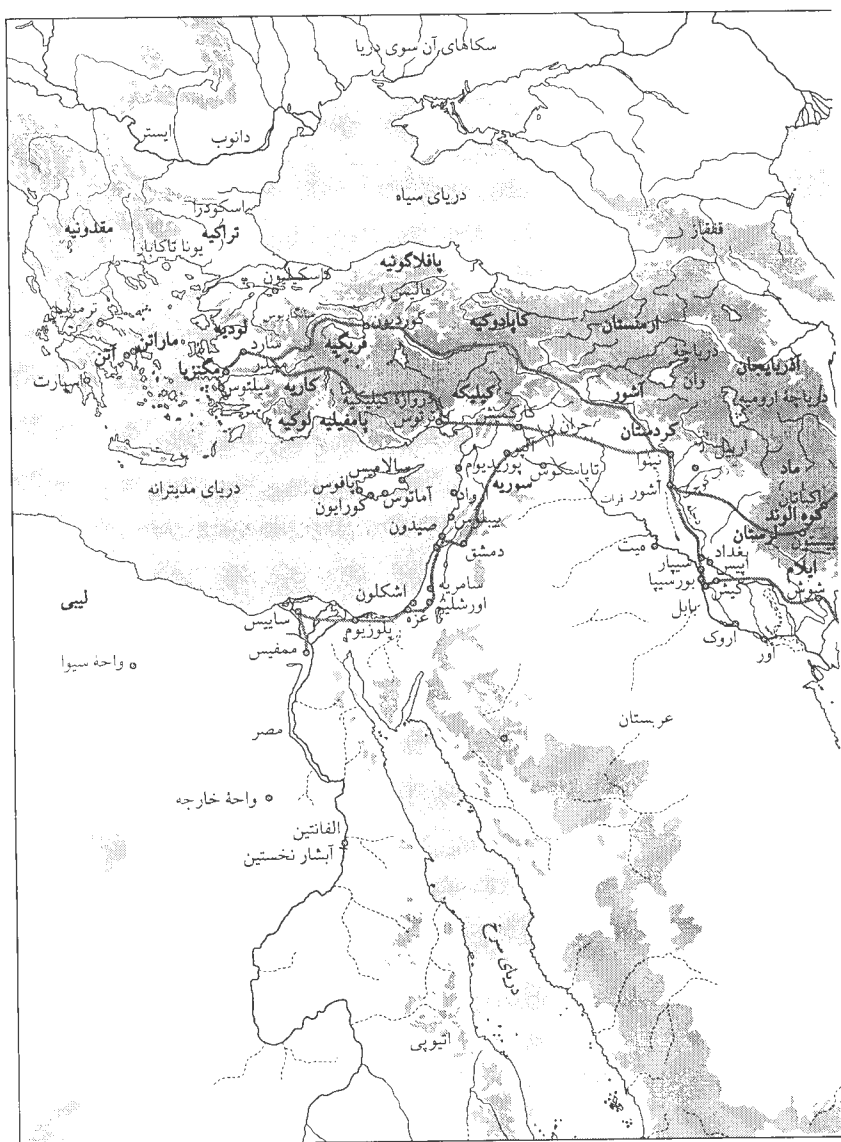
از آقای دکتر بهروز عمرانی رییس گرامی پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، سرکار خانم دکتر منیژه هادیان معاون ارجمند پژوهشی پژوهشگاه، آقای دکتر محمدحسین عزیزی‌خرانقی مدیر گرامی امور پژوهشی پژوهشگاه و آقای سلیمی مدیر ارجمند مرکز معرفی فرهنگی و همکاران ایشان از برای پشتیبانی در زمینه انتشار این کتاب سپاسگزاری می‌کنم. در پایان از آقای دکتر جبریل نوکنده مدیر ارجمند موزه ملی ایران و نیز سرکار خانم ناهید غفوری در موزه ملی ایران سپاسگزارم که تصویری ارزنده از نقش برجسته خشایارشا که در موزه ایران باستان نگهداری می‌شود به نگارنده دادند تا از آن برای طرح جلد بهره گیرد.

تصویر ۱.۱ آرامگاه داریوش یکم در نقش رستم، با سپاس از مؤسسه شرق‌شناسی دانشگاه شیکاگو

نقشه ۱-۱. شاهنشاهی هخامنشی همراه با راه‌های اصلی. برگرفته از

کتیبه‌های همایونی هخامنشی و جستارهای کلاسیک

آگاهی بیشتر درباره منابع پراستناد در ادامه، با نام نویسنده و شکل استناددهی آورده شده است. شاهنشاهی ایران: منبعی از جستارهای دوره هخامنشی، ۲۰۰۷،^۱ نوشته آملی کرت شامل ترجمه تقریباً همه متن‌هایی است که در اینجا به آنها اشاره شده است. این جستاری بایسته برای مطالعه شاهنشاهی هخامنشی است. در مقیاسی کوچک‌تر، شاهنشاهی ایران، از کورش دوم تا اردشیر یکم، ۲۰۰۰،^۲ نوشته ماریا بروسیوس ترجمه چندین متن را دارد. وبگاه زیر نیز ترجمه‌های بسیاری از کتیبه‌های همایونی و منابع دیگر را دارد.

<http://www.livius.org/aa-ac/achaemenians/inscriptions.html>

کتیبه‌های همایونی هخامنشی

کتیبه‌های استنادشده به نسخه‌های فارسی باستان ارجاع یافته است مگر اینکه به گونه‌ای دیگر بیان شده باشد. آنها به صورت کوتاه‌نوشته‌های استاندارد بیان شده‌اند. حرف اول نام پادشاه، شماره متن (در صورت وجود) و مکان. حرف‌های کوچک، کتیبه‌های دیگر را از

¹ *The Persian Empire: A Corpus of Sources from the Achaemenid Period*, 2007

² *The Persian Empire from Cyrus II to Artaxerxes I*, 2000

همان محوطه جدا می‌کند. برای نمونه A²Sd §2 کوتاه‌شده اردشیر دوم، شوش، کتیبه d، بند (یا بخش) دوم است.

ترجمه‌های ایلامی و اکدی عمدتاً از متن‌های تخصصی یافت شده است. کتاب کلاسیک سه‌زبانه فرانتس هاینریش وایسباخ است: *Die Keilinschriften der Achämeniden, 1911*. در دسترس‌ترین ترجمه انگلیسی نسخه‌های کتیبه‌های همایونی فارسی باستان رونالد جی. کنت است *Old Persian: Grammar, Text, Lexicon, 1953*. همچنین *Naqsh-e Rostam and Persepolis, 2000* ر. اشمیت نیز مهم است.

جستارهای کلاسیک

نسخه‌های متنی در دسترس با ترجمه نویسندگان اصلی، همچون بیشتر مواردی که در زیر آمده است، در مجموعه کتابخانه کلاسیک لوئب^۳ منتشر شده است. پروژه پرسنوس^۴ (<http://www.perseus.tufts.edu>) ترجمه‌های در دسترس دارد که زیر برگه یونانی و رومی موجود است. نقل قول آثار اصلی براساس شیوه‌نامه رایج براساس کتاب، فصل (یا بند) و شماره بخش است. برای نمونه Hdt. 1.125 به هرودت، کتاب یکم، فصل/بند ۱۲۵ اشاره دارد. شماره افزوده بخش را نشان می‌دهد، برای نمونه دیودوروس 12.4.4-5 به دیودوروس سیسیلی^۵، کتاب ۱۲، فصل ۴، بخش‌های ۴-۵ اشاره دارد. اطلاعات زندگی‌نامه نویسندگانی که در ادامه آمده برگرفته از فرهنگ کلاسیک آکسفورد^۶ ویراسته هرن بلونر^۷ و اسپاوفرث^۸ ویرایش سوم، سال ۲۰۰۳ است.

³ Loeb Classical Library

⁴ Perseus Project

⁵ Diodorus Siculus

⁶ The Oxford Classical Dictionary

⁷ S. Hornblower

⁸ A. Spawforth

آلیان^۹، حدود ۱۷۰/۱۵۶-۲۳۵/۲۳۰ م، از ایتالیا، نویسنده شماری اثر همچون طبیعت جانوران^{۱۰} و و تاریخ‌های گوناگون^{۱۱}.

آیسخولوس^{۱۲}، حدود ۴۵۵-۴۵۲۵ پم، از آتن، نمایشنامه‌نویس برجسته آتن که نمایشنامه پارسیان^{۱۳} او درباره تاخت و تاز ناکام خشایارشا به یونان است.

آریان^{۱۴}، حدود ۸۶-۱۸۶۰ م، از بیتینی^{۱۵} در شمال آناتولی که نویسنده شماری اثر است، ارجاعات موجود در اینجا مربوط به لشکرکشی اسکندر^{۱۶} است.

بروسوس^{۱۷}، اواخر سده چهارم تا اوایل سده سوم پم، از بابل که تاریخی را به زبان یونانی برای آنتیوخوس یکم نوشت که به شماره و حرف قطعه استناد شده است. ترجمه

انگلیسی قطعات اصلی در بروسوس و مانه‌تو^{۱۸} (Verbrugghe and J.) (Wickersham, 1996) موجود است.

کتزیاس^{۱۹}، اواخر سده پنجم و اوایل سده چهارم پم، پزشک یونانی از کنیدوس^{۲۰} در جنوب غربی آناتولی که در دربار اردشیر دوم خدمت می‌کرد. نویسنده شماری اثر است که ارجاعات موجود در این کتاب به پرسیکا^{۲۱} است که ۲۳ جلد است که فقط بخش‌هایی از آنها باقی مانده است. ارجاعات به صورت شماره قطعه و حرف و برای قطعات بلندتر، شماره بند (§) است. ترجمه انگلیسی، با متن یونانی در کتاب تاریخ ایران کتزیاس، بخش یکم، درآمد، متن و ترجمه^{۲۲} اثر استرانک است.

⁹ Aelian

¹⁰ On the Nature of Animals

¹¹ Varia Historia

¹² Aeschylus

¹³ The Persians

¹⁴ Arrian

¹⁵ Bithynia

¹⁶ Anabasis of Alexander

¹⁷ Berossus

¹⁸ Berossos and Manetho

¹⁹ Ctesias

²⁰ Cnidus

²¹ Persica

²² J. Stronk, *Ctesias' Persian History, Part I. Introduction, Text, Translation*, 2010

دیودوروس سیسیلی (DS به صورت کوتاه شده)، سده یکم پم، از سیسیل، نویسنده‌ای که به طور کلی تاریخ جهانی^{۲۳} (*Bibliotheka*) را نوشت که از آنها ۱۵ کتاب باقی مانده است.

هرودت^{۲۴} (Hdt به صورت کوتاه شده)، میانه تا اواخر سده چهارم پم، از هالیکارناسوس^{۲۵} در جنوب غربی آناتولی. هرودت مهم‌ترین جستار یونانی برای تاریخ هخامنشی است.

ژوستین^{۲۶}، تاریخ زندگی او بین سده دوم و چهارم میلادی است، نویسنده چکیده لاتین تاریخ‌های فیلیپی^{۲۷} تروگ پمپه‌ای^{۲۸} است.

مانه‌تو^{۲۹}، اوایل سده سوم پم، روحانی مصری از هلیوپولیس^{۳۰} که تاریخ مصر را از آغاز تا ۳۴۲ پیش از میلاد نگاشت.

پلوتارک^{۳۱} (Plut به صورت کوتاه شده) سده یکم تا اوایل سده دوم م، کشیش یونانی از خرونه^{۳۲} در یونان مرکزی که نویسنده شماری اثر است که استنادهای این کتاب به سرگذشت‌های^{۳۳} اوست که نقل قول‌هایی از زندگی فردی و شماره بند / فصل (§) است. کنت کورث^{۳۴}، در سده یکم میلادی، تاریخ اسکندر بزرگ را در ۱۰ جلد نوشت.

²³ Universal History

²⁴ Herodotus

²⁵ Halicarnassus

²⁶ Justin

²⁷ Philippic Histories

²⁸ Pompeius Trogus

²⁹ Manetho

³⁰ Heliopolis

³¹ Plutarch

³² Chaeronea

³³ Lives

³⁴ Quintus Curtius Rufus

استرابو^{۳۵}، حدود ۶۴ پم- ۲۰ م از پونتوس در شمال آناتولی، نویسنده جغرافیا^{۳۶} در ۱۷ جلد.

توسیدید^{۳۷} (Thuc) به صورت کوتاه شده)، حدود ۴۶۰-۴۰۰ پم در آتن، سرداری که تاریخ ناتمامی از جنگ پلوپونزی را در سال ۴۱۱ نوشت.

گزنفن^{۳۸} (Xen) به صورت کوتاه شده) حدود ۴۳۰-۳۵۰ پم در آتن، نویسنده آثار بی شمار که چندین اثر از آنها به عنوان منبع تاریخ ایران هخامنشی استفاده می شود: هلنیکا^{۳۹} ادامه تاریخ توسیدید تا سده چهارم. کورش نامه^{۴۰} (پرورش کورش)، روایتی از زندگی کورش بزرگ است. آناباسیس^{۴۱} گزارش لشکرکشی ناکام کورش جوان در برابر اردشیر دوم و پیشروی به سوی خانه نیروهای مزدور یونانی است که گزنفن یکی از فرماندهان او بود. آناباسیس در ترجمه های انگلیسی نام های گوناگونی چون لشکرکشی کورش^{۴۲}، پیشروی تا سرزمین^{۴۳} یا پیشروی ده هزار تن^{۴۴} دارد.

³⁵ Strabo

³⁶ Geographica

³⁷ Thucydides

³⁸ Xenophon

³⁹ Hellenika

⁴⁰ Cyropaedia

⁴¹ Anabasis

⁴² The Expedition of Cyrus

⁴³ The March Up Country

⁴⁴ The March of the Ten Thousand